

Türkiye’de İslamofobi ve Başörtülü Kadınlar: Cinsiyetçi İslamofobi

Zeynep EKMEKÇİ¹ / Ayşegül AYDIN²

1. Giriş

İslamofobi’nin var olup olmadığı artık tartışma dışı tutulmaktadır. Ancak boyutları, yoğunluğu, zaman, mekân ve sosyal gruplar arasındaki yaygınlığı ile ilgili bilinenler toplumsal gerçeği yansıtacak yeterlilikte değildir. Tüm siyasi amaçla kullanılan ve bilimsel olarak ele alındığında da ancak karşılaştırma ile açıklanabilen kavramlar gibi İslamofobi kavramını teorileştirmek ve ölçmek zorluklar içermektedir. Cinsiyetçilik kavramını bilimsel amaçlarla ele alma çabası da aynı zorluklar barındırmaktadır. Çalışma ise bu iki zorluğu bir araya getirerek ve birlikte analiz ederek, bir başka kavrama ulaşmaktadır: “cinsiyetçi İslamofobi”.

Çalışmanın bir başka zorluğu da İslamofobi’nin Müslüman toplumlarda varlığı, özelinde Türkiye’de var olduğu, varsayımına dayanmış olmasıdır. Bu kadar zorluk az gelmiş olacak ki çalışma, Türkiye’de yalnızca seküler ulusalcılar için değil dindar muhafazakârlar için de ‘Cinsiyetçi İslamofobi’nin varlığını iddia etmektedir.

Bir şeyi İslamofobik olarak adlandırmak kurucu bir eylemdir. Toplumun farklı unsurlarının tanımlanabilir zulüm ve adaletsizliğe maruz kaldığı durumları ortaya serer. Toplum içindeki bu arazların düzeltilmesi için öncelikle bu arazların farkına varılması ve tanımlanması gerekmektedir.

‘İslamofobi’ ve ‘cinsiyetçi İslamofobi’ kavramları da dâhil olmak üzere, sosyal bilimlerin karşılaştırmalı kavramlarını açıklarken “kimlik” kavramına değinmemek imkânsızdır. Bu kavramların ortaya çıkışında hiç şüphesiz “kimlik” meselesi başat unsur olmuştur.

¹ Öğr. Gör. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, zeynep.ekmekci@erzincan.edu.tr

² Öğr. Gör. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Kimlik sadece bir kişilik meselesi değildir. Kimlik, insanın yaşam yoluna ve kararlarına rehberlik eder (Kroger,2007), insanların sosyal birlikteliklerinden güç almasını sağlar. Kimlik, insanın tek başına kim olduğunu düşündüğü ve kendi tanınmasını sergilediği bir içeriği ifade etmez. Kişiler arasında, gruplar arasında, ırklar arasında, mezhepler arasında, şu ya da bu dili kullananlar arasında ve de şu ya da bu dine inananlar arasında “kim olduğunu” ortaya koyan bir içerik sunar.

Kolektif kimlik, sosyal süreçlerde tanımlanan ve aynı grup ya da kategorinin üyelerinin temelde aynılığına dayanan bir kavramdır (Altunoğlu, 2009: 49). Kolektif kimlik ile bireyler kategorilere bölünür ve dünyayı anlamlandırmada bu kategoriden yararlanır. Kolektif kimlik önceden var olan bağların ve çıkar ortaklıklarının keşfedilmesi; söz konusu grubun ya da kategorinin dışında kalan kitlelerle etkileşimi, yasalar karşısında grubun durumu ve siyasal statüsü, kolektif geçmiş, kolektif mekân, kolektif ilgiler ve çıkarlar ile çerçevelenir. Kolektif kimliğin tarihselliğine vurgu yapılsa ve geçmişin şimdiyle ve gelecekle bağlantısına faili bellek olsa da kolektivitenin nihai hali geçmişten çok şimdideki durumuyla daha çok ilişkilidir (Altunoğlu, 2009: 55).

Çalışmamızın konusu teşkil eden İslamofobi çerçevesinde kolektif kimliğin, ilişkiselliğe ve bireyselliğe dönüşümünü, dünya üzerinde meydana gelen hem toplumsal ve hem de bireysel olaylardan rahatlıkla okuyabiliriz. Bireyler kolektif kimlik ile birbirine bağlanır ve birileri ile karşı karşıya gelir. Bir dizi etkileşimin ürünü olan kolektif kimlik hem bilişsel hem de duygusal bir süreçtir. Yani birkaç kişi ya da grubun etkileşimi ve bireyleri birbirine bağlayan ilişkilerin tekrarı, bireylerin kendilerinin bir bütünün parçası gibi hissetmelerine yol açar. Tabii ki bu bütünün de bireyler tarafından oluşturulduğu aşikârdır. Öyleyse bir süreç olarak kolektif kimlik, etkileşimde bulunan, iletişim kuran, birbirini etkileyen, müzakere eden ve kararlar alan bir dizi aktör (birey, grup, tarih, kültür, yer, devlet, yasa, zaman vb.) arasındaki aktif ilişkilerin ürünüdür ve kişisel değil, geneldir. Öyleyse İslamofobi’nin böyle bir sürecinin sonunda inşa edildiği söylenebilir.

2. İslamofobi

İslamofobi kavramı ‘İslam’ ve Yunanca ‘phobia’ kelimelerinin birleşiminden türetilmiştir. Oxford İngilizce Sözlüğü’ne göre kelime “İslam’a karşı yoğun hoşnutsuzluk veya korku, özellikle siyasi bir güç olarak Müslümanlara karşı düşmanlık veya ön yargı anlamına gelir (Oxford, 2021).

İslamofobi kavramının kullanılması 1990’ların sonu ve 2000’lerin başına denk gelse de İslam karşıtlığının İslam dininin tebliği ile birlikte başladığı söylenebilir (Kars-

lı, 2013: 81). Fakat İslamofobi kavramı yalnızca İslam karşıtlığı duygusunu veya duruşunu karşılamaz, daha fazlasını ifade etmektedir. Kavram Müslümanlara atfedilen bir kimlik olarak işlev görür. İslamofobi ile tanımlanan Müslüman kimliği kınanan, suçlanan, aşağılanan, terörle denkleştirilen ve nihayetinde korkulan bir hale getirilir. Bu yönüyle bakıldığında Batı'nın liberal toplumlarının kendini tanımladığı, konumlandığı, korumaya aldığı, kolektif bilinç geliştirdiği "öteki" olma işlevini yerine getirdiği söylenebilir. İslamofobi kavramının çok düzeyli ve çok boyutlu niteliği gereği, ele alındığı zamana, yere, ele alan kişilere ve onların niyetlerine bağlı olarak şekil alsa da İslamofobi kelimesi en temel düzeyde "İslam'a veya Müslümanlara yönelik akıl dışı korku ve ön yargıyı içeren genel olumsuz tutum veya duygular olarak" tanımlanabilir (Lee vd., 2009: 93). Bu tanım oldukça iyi niyetli bir bakışın eseri olarak da nitelendirilebilir. Çünkü İslamofobi kavramının korku, ön yargı, aşağılama, damgalama, dışlama hatta İslam düşmanlığı ya da Müslümanları reddetme aşamalarına kadar vardığı söylenebilir (Stolz, 2005: 548).

İslamofobi (Islamophobia) kelimesinin çağdaş söylemdeki ilk kullanımı, Runnymede Trust'ın 1997 yılındaki "Islamophobia: A Challenge for Us All" adlı raporunda ortaya çıkmıştır (Runnymede, 1997:1). Bu raporda Müslümanlara karşı ayrımcılığın, düşmanlığın ve dışlamanın karşılığı olarak ele alınan İslamofobi, o zamandan bu zamana, çeşitli platformlarda kullanıla gelmiştir. 11 Eylül 2001 İslamofobi'nin hem Avrupa'da hem de Amerika'da kullanımı için bir dönüm noktasıydı. Ardından Avrupa Birliği Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi (European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia [EUMC]) tarafından konuyla ilgili birkaç rapor yayınlamıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 7 Aralık 2004'te New York'ta " "İslamofobi ile Yüzleşmek: Müsamaha ve Karşılıklı Anlayış Eğitimi" (Confronting Islamophobia: Education For Tolerance and Understanding) " başlıklı konferansta yaptığı konuşmada İslamofobi kavramını kullanmak zorunda olmak durumuna vurgu yapmaktadır:

"Dile yeni bir kelime girdiğinde, bu genellikle bilimsel bir ilerlemenin veya yön değiştiren bir hevesin sonucudur. Ancak dünya, giderek yaygınlaşan bağnazlığı hesaba katmak için yeni bir terim kullanmak zorunda kaldığında, bu üzücü ve rahatsız edici bir gelişmedir. İslamofobi için durum böyledir."

İslamofobi Avrupa ve Amerika'da ve bu dominant ülkelerin etkisindeki yerlerde hızla yükseldi. Bu ülkelerde hızlı yükselişi nedeniyle İslamofobi'nin temeli Avrupa mezhep savaşları, Haçlı Seferleri ve Engizisyon tarihi de dâhil olmak üzere Batı ile İslam'ın karmaşık ilişkisinde ortaya çıkan sosyal ve ekonomik yoksunluk kor-

kularına dayanan, belirli bir ırkçılık türü olduğu ileri sürülmektedir (Werbner, 2005: 8).

Hem sosyal bir gerçeklik hem de politik bir kavram olan İslamofobi kavramı, Avrupa İslamofobi Raporu’nda bir ırkçılık türü olarak tanımlanmıştır (Bayraklı ve Hafez, 2016: 6). Raporda İslamofobi kavramının Müslümanlar hakkında değil, İslamofobik şahıslar hakkında bilgi sunduğuna vurgu yapılmıştır. İslamofobi’nin kaynağı İslam ya da Müslümanlar değil, kendine öteki yaratarak varlığını sürekli kılmaya çalışan Batı Emperyalizmidir. Çünkü küresel siyasi normları belirleyen genellikle uluslararası sistemdeki en güçlü devletlerdir (Ikenberry ve Kupchan 1990: 289). İslamofobi de kendilerine iktidar alanı kurma veya var olan iktidarının sürekliliğini sağlama arzusu içindeki baskın gruplar tarafından kullanılan bir ırkçılık türüdür (Bayraklı ve Hafez, 2016: 7). Irkçılık sadece ırk düzeyinde değil, dini, kültürel veya başka merkezlerde de gerçekleşmektedir. Bu yönüyle İslamofobi de çok sayıda grubu tek bir Müslüman kategorisine indirgeyen ‘İslam karşıtı ırkçılık’ olarak nitelendirilmektedir. İslamofobik kişiler İslam’ın veya Müslümanların bir bütün olarak kınamaya layık olduğu sonucuna varırsa, bu İslamofobi’yi oluşturan bir tutuma dönüşmüş olur.

İslamofobi’nin ortaya çıkışının Hz. Peygamberin İslam’ı tebliği ile başladığı söylenebilir. İslam coğrafyasının yayılışı, Hristiyan dünyanın iktidar sahasında gerçekleşiyordu. İslam’ın son din, Hz. Peygamber’in son peygamber, Kuran-ı Kerim’in son kitap oluşu Hristiyan dünyada tepkiye neden olmuştur. Hristiyan toplumun yönetenleri İslam’ı Hristiyanlık karşıtı bir hareket olarak yorumladılar ve İslam’a karşı koyma eğiliminde oldular. Ebu Cehil ile Hristiyan dünya ve hatta daha sonraları sekülerliğe bürünen Batı Emperyalizmi’nin tarihsel dönemi farklı olsa da endişesinin aynı olduğu söylenebilir: iktidarı kaybeden/kaybedecek olan taraf olmak. Bu etki bir tepki yarattı düşman olarak İslam ve Müslüman.

Tarihi seyirde Müslümanların İspanya’da büyük bir medeniyet hâline getirdikleri Endülüs Emevi Devleti, Kudüs’ün fethi, İstanbul’un fethi, Osmanlı’nın Balkan fetihleri ve Avrupa’ya doğru yayılması da Batı’nın İslam korkusunu iyice arttırmış ve ön yargıları pekiştirmiştir. Batının bilimi ve uygarlık tarihini kendi tekeline tutma anlayışı da İslam toplumlarının çağ dışı yorumlanmasına neden olmuştur. 19. yy modernleşme ve ulus devletleşme sürecinin tarihi ilerleme ile denk tutulması, başka bir deyişle ilerlemenin tek yolu olarak değerlendirilmesi de İslamofobi’ye hizmet etmiştir. Sömürgecilikle dünya coğrafyasına yayılan Batı, bir yandan ‘barbar, geri kal-

miş, yabancı' gibi özellikleri sömürgeleştirdiği Batılı olmayan toplumlara atfetmiştir (Kalın, 2018: 39). İslam toplumlarının Avrupa merkezli çağcıl ilerlemeye ulaşmamasının sebebi olarak da din unsuruna vurgu yapmıştır. Müsebbip bellidir: İslamiyet ve tek bir homojen toplum olarak görülen Müslümanlar. Batı için "biz"i tanımlayacak "öteki" belirlenmiştir.

Ümmet anlayışı İslam dininin ideolojik bir iz düşümüdür (Mardin, 2016: 156). İslam'ın ümmet anlayışı İslamofobi'nin temel tezi olan "homojen bir toplum olarak Müslüman" görüşünde karşılık bulmuş olur. Oysaki Müslümanlar'da ümmet anlayışı tarih boyunca toplumsal bir gerçeğe dönüşmemiştir.

Tarih boyunca İslamofobi değişerek yerleşir. Hristiyanlık tandanslı bir İslam karşıtlığından 19. yy. ve sonrası daha seküler bir İslam karşıtlığına dönüşür. Son dönem göçler ile birlikte Müslümanlar ve Hristiyanlar birlikte yaşamaya başlamıştır. Avrupa'da Müslüman nüfusun artışı, büyük kentlerde yerleşik hale gelmeleri ve genellikle iç içe yaşaması, daha görünür ve etkili hale gelmeleri ile İslamofobik yaklaşımlar da artış göstermiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni grupların topluma eklemlenmeye başlamasıyla Avrupa'nın sosyal, demografik ve dinî manzarası değişmeye başlamıştır. Renkleri, dilleri ve dinleri farklı olan bu gruplar arasında en görünür ve belirgin olan Müslümanlar, Avrupa'nın yeni "ötekileri" olarak, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra yaşadıkları ülke vatandaşlığına geçmiş olsalar bile "içerdeki tehdit ve düşman" olarak algılanır olmuştur (Kirman, 2010: 29). Korkunun iktidar aracı olarak kullanılması insanlık tarihi kadar eskidir. Özellikle de kolektif bilince sahip olmayan toplumların dâhil olduğu sistemlerde, otoritenin devamı için "korkulan bir öteki"ne sürekli ihtiyaç duyulur. Batının tarihsel köklerinde var olan ırkçı ideolojinin, İslamofobi'ye büründüğü söylenebilir. Korkulanın zamanla düşmana dönüşmesi sonucu da Batı dünyasının geleceğin tarihini yazarken kullandıkları argümanla örtüşmektedir (Kalın, 2015: 42).

60'larda teorileşen Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine, 21. yy. insanında "varlığın hakikatine ulaşma ihtiyacı" rahatlıkla eklenebilir. Bu sosyal gerçeğin farkında olan dominant güçler, hakikate giden yollara korku engelleri koyma politikasını güçlendirmiştir. Çünkü insan korktuğundan kaçacaktır. İslamiyet'in egemen olduğu topraklarda sebebi muallâk olan savaşları olumlayan, Medeniyetler Çatışması ve Tarihin Sonu Tezleri Anti-İslamist tavırların teorik dayanağını oluşturduğu söylenebilir (Aktaş, 2014: 48). İslamofobi literatürünü/teorisini oluşturmak üzere tarihsel ve modern anlatıların birlikte kullanıldığı ileri sürülebilir.

İslamofobi’nin tüm dünyada destekçilerinden biri ise eylemlerini İslam adına yapan terör örgütleridir. Bu örgütlerin insanlık dışı, vahşi eylemleri İslam’ı ve Müslüman’ları homojen bir topluluk olarak nitelendiren İslamofobik anlayış için önemli bir dayanak oluşturmuştur. Bu örgütlerin ayet, hadis ve tefsirleri gerçek anlamından kopararak eylemlerine dayanak sağlaması, anti-İslamist tavırları da artırmıştır. Bu örgütlerce katledilen insanlar, cinsel obje haline getirilen kadınlar, katliamlar çeşitli iletişim yollarıyla tüm dünyaya sergilenmiştir. Böylece İslamofobi’nin “Müslüman teröristtir” argümanı da tamamlanmıştır.

2.1. Müslüman Toplumlarda İslamofobi

Gerek bilim dünyasının, gerek politika yapıcılarının, gerekse sivil siyasetin en mühim gündemi ayrımcılıkla mücadele olmuşsa da, her toplum ayrımcılıkla karşı karşıya kalmıştır. Bu ayrımcılık çoğu zaman, toplumun çoğunluğun dışında kalan azınlığa yönelik olsa da kimi zaman da azınlık çoğunluğu dışlamıştır (Topcu ve Büyükeş, 2020: 30). Avrupa-merkezli medeniyet anlayışı ve modernite sonrası Batı dünyasının “gerisinde” kalan Müslüman toplumlar, sözde, ‘despotizmden demokrasiye, barbarlıktan modernliğe, gericilikten ilericiliğe, sıkıntıdan refaha, gelişmemişlikten kalkınmaya, karanlıktan aydınlığa’ çıkışın yolunu Batının tecrübeleri ışığında gerçekleştirme zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır. Müslüman toplulukların modernleşme öyküleri birbirine benzer nitelikler taşır. Seçkin, yukarıdan aşağıya, zorlayıcı öğeler içeren ve birdenbire ve özellikle de laiklik ana merkezinde bir modernleşme karakteri gösterir. Yukarıdan laik modernleşme pratiği, dinin ve dine ait temsillerin toplumsal yaşamın dışına itilmesi, trajik bir şekilde toplumun kendi içindeki ötekilerini yaratmasına neden olmuştur (Bayraklı ve Yerlikaya, 2017: 55-56). 19. yüzyıldan itibaren İslamofobi, Hristiyan dünyanın, Batının, Anti-İslamcılığın bir sonucu olma özelliğini yitirmiştir. Yerli İslamofobi olarak nitelenen bu durumda oryantalist söylemler ve bakış açısı da etkili olmuştur. Öyle ki bu toplumlarda kendi alışkanlıklarını, geleneklerini, örflerini, adetlerini kısaca toplumsal karakterini reddetme hali dahi görülür. İslami olan modern değildir, modern olan İslami değildir. Bu süreçlerden geçen ülke toplumlarının birbiriyle konuşamayan, empati kuramayan, birbirlerine tahammül edemeyen ve birbirlerine olan mesafeyi artıran bir yapısı vardır. Batının, Müslüman toplumları geleneksizleştirme ve İslamsızlaştırma politikaları, bu toplumlarda yeni bir ötekiyi yaratmıştır. Nihayetinde yerli-İslamofobi de doğurmuştur (Bayraklı ve Yerlikaya, 2017: 56). Müslüman toplumların modernleşme süreçlerinde kadınların konumlarında yaşanan değişimler, özellikle de mahrem / özel alandan kamusal alana çıkmaları merkezi öneme sahip

olmuştur. Türk modernleşme deneyimi, kadınların mahrem alandan kamusal alana çıkışıyla ilgilidir (Erjem,2008).

Osmanlı'nın Batılılaşmasının devamı niteliğindeki Türkiye'nin Batılılaşma se-rüveni reform, modernleşme ve laikleşme ile birlikte yürümüştür. Batılılaşma ken-diliğinden toplumsal bir sürecin sonunda gerçekleşmemiştir (Mencet, 2018:197). Değişim ve dönüşümün şartı batılılaşmaktır. Bu durum, tüm değer ve kurumlarıyla Batılılaşma fikrine sahip olan 'yenilikçiler' ile toplumun yapısını korumak için Ba-tının bazı yönlerinin alınmamasını savunan 'muhafazakârlar' arasındaki bitmeyen çatışmanın ana unsurunu oluşturmuştur (Sezik, 2012:118). Muhafazakârlığın te-melinde ise din kurumu yer almaktadır. Yenilikçiliğin karşısında konumlanan mu-hafazakârlığın, gericilik ile eşleştirilmesi sonucunda ise, dindarlıkla yenilikçiliğin mücadelesi doğmuştur. Nilüfer Göle (2002), modernliğin evrensellik anlayışıyla toplumları homojenleştirdi pratiklerine ve benzeştirici stratejilerine karşı çıkmış (Göle, 2002: 36), modernleşmenin farklı ülkelerin tarih ve kültürlerinden yola çı-karak çizdikleri bir güzergâh olduğunu belirtmiştir (Göle, 2002:162). Böylelikle modernleşmenin Batı merkezinden kaydırarak modernlik okumalarını Batı'nın kı-yısında yeni bir okuma ve dil üretme çabasına girmiştir (Göle, 2004).

2.2. Cinsiyetçi İslamofobi

Günlük yaşamda kendine yer edinmeye çalışan, üreten, kendini ifade eden, sa-natla ilgilenen, siyasetin, üretimin içinde yer edinmeye çalışan başörtülü kadını bir kutup kadın düşmanı, bağımlı, özgür olmayan kadın olarak görürken, diğer kutup ise dini ve örfi değerlerine kafa tutan dindar olmayan olarak yaftalamaktadır. Kadın, mo-dernliğin de dindarlığın da vitrini olarak görülmektedir.

Araştırmalar Müslümanların çeşitli medya kuruluşlarında sıklıkla siyasi şiddet ve terörizmle ilişkilendirildiğini ve bu medya tasvirlerinin hem Müslüman kamu-o-yunu (yurtiçi ve yurtdışındaki Müslümanları) hem de ilgili politikaları etkilediğini ortaya koymaktadır. Kültürel bir tehdit olarak Müslüman stereotipini, özellikle ka-dınların temsili ve cinsiyet eşitsizliğini merkeze alan medya, yönünü 'cinsiyetlendi-rilmiş oryantalizm' teorisiyle belirlemektedir (Terman, 2017).

Amerikan medyasında Müslüman kadınlarla ilgili haberler, Müslüman toplumları yanlış bir şekilde açıkça kadın düşmanı olarak nitelendirmektedir. Bu durum Müslü-manların genel stereotiplerini medeniyetsiz, barbar ve Batı değerlerine tehdit olarak pekiştirmesine sebep olur (Terman, 2017). Müslüman kadın başörtüsü dolayısıyla toplum içinde kolayca tanınabilmekte ve bu yüzden islamofobik davranışa maruz

kalmaktadır. Bu davranış saf cinsiyet ve ırk ayrımcılığının yanı sıra batı toplumunda dine yönelik birçok yanlış anlamadan ve korkudan kaynaklanmaktadır. Kıyafet seçimleri yanlış bir şekilde erkekler tarafından kendilerine zorlanmış olarak algılanmakta ve Müslüman erkekler tarafından gerçekleştirilen saldırılarda yanlış bir şekilde aile içi şiddetin itaatkâr özneleri olarak gösterilmektedir. Özellikle Müslüman kadınlar, kıyafet tercihlerine bakılmaksızın rutin olarak ayrımcılığın hedefi haline gelmektedirler (Mahr & Nadeem, 2019).

2016 yılında ENAR’ın (Avrupa Irkçılıkla Mücadele Birliği) Avrupa’da yapmış olduğu bir araştırmanın sonucuna göre Müslüman kadınlara beyaz meslektaşlarından daha sık kişisel sorular sorulduğunu ve Müslüman kadınların dini bağlılıklarına veya giyim tercihlerine bağlı olarak kariyer fırsatlarını kaçırdıklarını, üstelik bu etnik ve dini ayrımcılığın istihdamdan önce başladığını göstermiştir. Hatta bu bağlamda ENAR çalışma raporunun adını ‘Unutulan Kadınlar’ olarak belirlemiştir. Müslüman kadınlar istihdamdaki diğer kadınlarla benzer şekilde sözlü ve fiziksel şiddet ile karşı kaşıya kalmakta bunun yanı sıra din ve/veya etnik kökenleri dolayısıyla bu eşitsizlik ve şiddet daha da artmaktadır. İş gücü piyasasındaki ayrımcılık genellikle "Müslümanlık" algıları ve özellikle Müslüman kadınların kıyafetleri ile ilgilidir. Örneğin, Birleşik Krallık’ta, Pakistanlı kadınların %12,5’ine iş görüşmelerinde evlilik ve aile kurma arzusu sorulurken, beyaz kadınların yalnızca %3,3’üne böyle bir soru sorulmaktadır. Yani ayrımcılığın yaklaşık dört kat daha fazla olduğu söylenebilir. Başörtüsü iş bulma ve işte kalma konusunda ek bir engeldir. Almanya’da şirketlerin% 18’i Almanca isimleri olan başvuru sahiplerini bir mülakata davet ederken, yalnızca % 13’ü Türkçe isimleri olan başvuruları davet etmektedir. Özgeçmiş fotoğrafı başörtülü ise firmaların sadece% 3’ü onları mülakata davet etmektedir. Belçika’da işverenlerin % 44’ü başörtüsü takmanın aday seçiminde olumsuz bir durum olduğunu söylemektedir (ENAR, 2016).

Birçok ülkede başörtüsü örten Müslüman kadın, Müslüman erkekten çok daha fazla ayrımcılığa ve şiddete maruz kalmaktadır. Bu şiddet ve nefret söylemi sadece günlük yaşamın içinde değil aynı zamanda sanal ortamda da devam etmektedir.

2.3. Türkiye’de Cinsiyetçi İslamofobi Sebepleri ve Cinsiyetçi İslamofobik Düşüncenin Toplumsal Yaşama Yansımaları

Belirli birey türleri veya belli davranış biçimleri hakkında yaygın olarak benimsenen düşünce olarak stereotipler, sosyal yaşamda ön yargıları etkili hale getirmektedir. İslamofobik ve cinsiyetçi stereotipler başörtülü kadın şahsında bir araya

gelmektedir. Bu yönüyle tüm başörtülü kadınlar homojen bir topluluk olarak değerlendirilmektedir. Başörtülü kadın olmak toplumsal yaşamda ön yargılar kümesi yaratmaktadır. Başörtülü kadının tercihleri bireysel olarak nitelendirilmemektedir. Başörtülü kadın, dini, devleti, toplumu, siyaseti yönetenlerin odağı haline dönüşmektedir. Bu durum kadını, özelinde başörtülü kadını özne konumundan nesne konumuna çekmektedir. Kadın nesneleştirildiğinde ise kontrol edilebilir, eleştirilebilir, yargılanabilir, mağdur durumundan sanık konumuna getirilebilir. Hâlbuki *“kadın bedeni kimsenin oyun alanı değildir”* (Batı, 2010).

Batı siyasi söylemi, Müslüman kadınların kendi bedenleri üzerinde söz sahibi olmadıkları görüşü ile kadını özgürleştirmek adına kadının hangi kıyafeti giyip hangi kıyafeti giyemeyeceğine karar verme hak ve yetkisini devlete vermiştir. Demokrasi anlayışını, yönetim anlayışını, laiklik anlayışını Batı'dan alan Müslüman devletler de toplumsal yaşamı düzenlerken Batı gibi politikalar üretmişlerdir. Başörtüsü yasakları, Kuran okuma yasakları gibi özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarındaki uygulamalar, Cumhuriyetin karakteri haline gelmiştir. İslam dininin görünürlüğü yüksek olan bazı unsurları (başörtüsü, çarşaf, sünnet sakalı, takke, sarık gibi) Cumhuriyete tehdit olarak yorumlanır hale gelmiştir. Cumhuriyetin karşısındaki tehlike irtica olarak tanımlansa da yasalar ve uygulanan politikalar özellikle başörtülü kadınları etkilemektedir.

İslami kıyafet giyinen kadınlar kimi zaman devletin, kimi zaman da devlet ideolojisinin yarattığı toplumun hedefi haline gelmişlerdir. İslami kıyafet giyerek kendini ifade etmeyi tercih eden kadınlar, ilk bakışta ‘Müslüman/terorist/gerici/irticacı/zavallı/üzülesi-acınası³/pencere önünde unutulmuş çiçeği⁴’ olarak tanımlanabilirler. Böylece nefret suçlarının ve ayrımcılığın hedefi haline gelmektedirler. Kadınların inanç özgürlüğü, ifade özgürlüğü, eşitlik hakları gibi insan olmaktan kaynaklanan hakları, din ve cinsiyetten kaynaklanan saldırılara maruz bırakılmıştır. Hatta ‘ideal kadın’, bazen kadın hakları savunucusu hemcinsince “tam bir Cumhuriyet kadını”⁵ söylemi ile ete kemiğe bürünmekte bazen de mütedeyyin erkek tarafın-

³ 1994 yılında İstanbul Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünü 1. Sınıfında okuyan Ayşegül (Sevindik) Aydın’a, Türk Devrim Tarihi dersinde çok sevdiği Prof. Dr. Toktamış Ateş Hocasının “Ben sizin için çok üzülüyorum, size acıyorum” cümlesine atıftır.

⁴ Prof. Dr. Ünsal Oskay Hoca'nın 2009 'da Yakındoğu Üniversitesi İletişim fakültesinde verdiği bir derste Zeynep Ekmekçi ve arkadaşları için yaptığı bir benzetmedir.

⁵ <https://www.haberler.com/29-ekim-kutlamalarinda-konser-veren-sevval-sam-12565903-haberi/>

dan “kimseye yakıştırılmayan bir davranışın öncelikli sorumlusu”⁶ olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye’de devlet anlayışı, laiklik anlayışı ve uygulamaları, modernliğin tanımı ve modernleşme öyküsü kamusal alanı da seküler bir karaktere dönüştürmüştür. Böyle bir kamusal alanın önemli bir unsurunu modern giyinen ve görünürlük kazanan kadınlar oluştururken başörtülü kadınlar dindarlığın sembolünü oluşturmuştur (Sever, 2006: 8). İslam’ın sembolü olan kıyafetleri giymeyi tercih eden kadınlar Türk modernleşme sürecinin oluşturduğu kamusal alanın dışında bırakılmıştır. Oysaki kamusal alan insanların temel yaşam durumunda farklılıklarını ortaya serebileceği, kendini gerçekleştirebileceği görünüm ve özgürlük alanı olarak tanımlanmaktadır (Arendt, 2003: 56-59). Muhafazakâr kadınlar modern yaşamın içinde var olma çabasını modernleşme sürecinin içine dâhil olarak ve başörtüsünden vazgeçmeden kamusal alanın sunduğu olanaklardan faydalanmayı istemektedirler (Dalfidan, 2012).

Aydın ve Çavuşoğlu (2009)’na göre “Nefret söyleminin hedefine konulan şey de çoğu zaman bireyin ‘kendisi’ değil sahip olduğu ‘kimlik veya aidiyetidir’. Dolayısıyla farklı olana karşı duyulan ‘ön yargılı nefret’ esasen bireyin varoluşunu hedef alır.” Başörtülü kadının “kadın ve başörtülü olma” durumu onu nefret söyleminin hedefi haline getirir. Hem seküler kesim hem de dindar kesim tarafından tek tip bir kimlik atfedilen başörtülü kadın bireysel varoluş mücadelesi vermektedir. Başörtüsü mücadelesi olarak adlandırılan düşünce ve eylem sürecinde ve sonucunda da görülmüştür ki, bu mücadele başörtülü kadının kendi varlığını koruma mücadelesidir. Yıllar içinde değişen yeni haliyle ortaya çıkan başörtülü kadın, dindarlık tartışmalarının odağı olmuştur. Kadın ve özellikle başörtülü kadın toplumsal ahlakın ölçüsü olarak da eleştirilen pozisyonunu sürdürmüştür. Oysaki muhafazakâr erkeğin değişiminin kabulü daha hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir (Ongun, 2010: 40).

Osmanbaşoğlu’nun (2018) “...kadınlara çuvaldızı layık gören bakış açısının, erkeklere iğneyi batırırken bu kadar şefkatli ve naif davranmasının adil olmadığı...” ifadesi, kadın üzerinden sürdürülen dindarlık tartışmalarının toplumsal adaletteki yansımaları ortaya sermektedir. Artık kadının da erkeğin de kendini tanımladığı ilk kimliği dindarlık olmasa da kadın, ısrarla dindarlık kimliği ile eleştirilmektedir. Homojenleştirici bu yaklaşım hem sekülerler hem de dindarlar tarafından sürdürülmektedir. Bu iki kesimi birleştiren unsurun ‘başörtülü kadın’ üzerinden “cinsiyetçi İslamofobi’nin olduğu ileri sürülebilir.

⁶ <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/basortulu-sigara-2039345>

3. Bir Fenomen Olarak İslamofobinin Medyada İnşası

Medya, biçim ve içerik özellikleriyle, –herhangi bir kimliğin inşa edilmesi ve derinleşmesinde, toplumsal hafızanın oluşturulmasında, bir düşünce veya davranışın herkes tarafından bilinen ve diğer kuşaklara da geçirilen bir model halini almasında-asli bir unsurdur.

Medya söylemleri insanların düşünce, duygu davranış ve ideolojilerinin temelinde yer alan ve onları etkileyen bir fenomendir (Van Dijk, 2003). Toplumda var olan herhangi bir azınlık gruba karşı yerel halkın bilgi düzeyinin az olması gerçeği karşısında bir veri merkezi olan medya daha önemli hale gelmektedir. Gazetelerin yayınladıkları haberler ve kullandıkları dil gazetenin sahip olduğu ideoloji ve fikirlerden bağımsız değildir. Özellikle etnik azınlıklarla ilgili yapılan haberlerin içeriği ve kullandığı dilin çoğu zaman gizli bir ırkçılık barındırdığı da söylenebilir (Aydın Varol, 2019). İslamofobi genellikle yeni bir fenomen olarak algılanır. Fakat İslamofobi terimini, İslam ve Müslümanların Avrupa'nın "ötekisi" olarak algılamasını tanımlamak için kullanılması durumu, 700'lü yıllara dayanmaktadır. Bazı bilim insanları, İslam, Müslümanlar ve Arap dünyasının Batı klişelerinin en güçlü şekilde 19. yüzyıl sömürge döneminde ve ulus inşası dönemlerinde geliştiğini ileri sürmektedir (Said, 1998; Hall 1997). O dönemde Doğu ile Batı arasında, Müslüman ve Yahudi-Hristiyan dünyası arasında bugün gördüğümüz çelişkiler ve eşitsiz güç ilişkileri belirgindi. Osmanlı İmparatorluğu dönemi, Türkiye'nin bugün AB'ye katılım fırsatlarını etkilediği düşünülen çatışmalar ve çelişkilerle dolu bir dönem olarak tanımlanmaktadır (Adida, Laitin & Valfort, 2010, Van Dijk, 1991).

Batı medyasının İslamofobinin çerçevesini çizdiği kabul edilmektedir. Türkiye'de de medya, İslam dinini dolaylı ve doğrudan olumsuzlayan veya dindarların olumsuz davranışlarını dindarlığını ön plana çıkaran içerik ve görsellerle İslamofobik söylemin üretkenlerinden biri olmaktadır (Akıner ve Mencet, 2016:191). Medyadaki islamofobiden bahsedildiğinde gazete ve magazin dergileri de dâhil olmak üzere medyadaki her türlü Müslüman karşıtlığı söylem ve zihniyet kast edilmektedir (Sivanandan 2010). Terminoloji çeşitliliğinin altında yatan anahtar sorular şunları içerir:

1- İslam ve fobi kelimelerinden oluşan kavramda acaba 'Fobi' kelimesi, 'korku', 'şüphe', 'endişe' veya 'kaygı' gibi kavramlardan daha uygun bir kullanım mıdır ve fobi kelimesinin Müslümanlarla ilişkilendirilmesi doğru mudur?

2- Fobi kelimesi esasında bir korkuyu mu yoksa düşmanlık ve nefreti mi tanımlıyor?

3-Korkulan ya da nefret edilen fenomenler, hem nesnel hem de algı ve hayal gücünde tam olarak nerede bulunur? Belirleyici unsur yaşanan coğrafya mıdır? İslamofobik kişinin sadece kendi yaşadığı ülke ve kıtayla sınır mıdır bu davranış ve algı yoksa daha geniş bir coğrafyaya yayılan bir nefret ve düşmanlıktan mı bahsediyoruz?

4- Müslümanlarla ilgili medya tarafından yaratılan algı yapay bir inşa mıdır? Yoksa korku İslam'ın kendi uygulamalarıyla ilgili mi ilgili midir?

5-Bir yandan meşru eleştiriler veya kaygılar, diğer yandan nefret dolu veya mantıksız eleştiriler ve endişeler arasında İslamofobiyi nasıl tanımlamak ve algılamak gerekliliği kavramın temel handikabını oluşturmaktadır.

4. Uygulama

4.1. Yöntem

Çalışmada gösterge bilim yöntemi kullanılarak internet ortamında yayım yapan gazetelerin “27. İstanbul Caz Festivali” ile ilgili haberleri *gösterge* bilim bağlamında incelenmiştir. Bu haberlerin tercih edilme sebebi Piyanist Büşra Kayıkcı'nın “başörtülü kadın” olarak kendi dışında bir şeyi temsil eden durumunudur. Ayrıca Caz Festivali modern bir kültürel üründür. Başörtülü bir kadının modern söylemdeki yerini eleştirel açıdan değerlendirmek amaçlanmıştır.

Çalışmada hem ana akım medya hem de muhalif medya kanallarından rastgele 5 kanal seçilmiştir. Seçilen kanallardaki 27. İstanbul Caz Festivali haberlerinde Büşra Kayıkcı'nın nasıl sunulduğu analiz edilmiştir.

Dilimizde özellikle dilbilim (Fransızca linguistique) sözcüğü örnek alınarak üretilmiş olan gösterge bilim (Fransızca semiotique ya da semiologie) terimi ilk bakışta “göstergeleri inceleyen bilim dalı” ya da “göstergelerin bilimsel incelemesi” olarak tanımlanır. Bu bağlamda gösterge kavramı genel olarak kendi dışında bir şeyi temsil eden ve dolayısıyla bu temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her çeşit biçim, nesne, olgu, vb. olarak tanımlanır. Bu açıdan, sözcükler, simgeler, işaretler vb. birer göstergedir (Rıfat, 2009).

Daha geniş anlamda insanların bir topluluk yaşamı içinde birbirleriyle anlaşmak amacıyla yarattıkları ve kullandıkları doğal diller (söz gelimi Türkçe, Fransızca, İngilizce, Çince vb.), çeşitli jestler (el-kol-baş hareketleri), sağır-dilsiz alfabesi, trafik işaretleri, bazı meslek gruplarında kullanılan flamalar (sözelimi denizcilerin flamaları), reklam afişleri, moda, mimarlık düzenlemeleri, edebiyat, resim, mü-

zik, vb. çeşitli birimlerden oluşan birer dizgedir. Değişik gereçlerin kullanılmasıyla (ses, yazı, görüntü, hareket, vb.) gerçekleşme aşamasına gelen bu dizgeler belli kurallarla işleyen birer anlamlı bütündür. Bu anlamlı bütünlerin birimleri de genelde gösterge diye adlandırılır. Sözelimi bir tablodaki bir renk ögesi ya da bir figür gösterge olarak değerlendirilebileceği gibi, bir edebiyat yapıtında bir kahramanın amacı ya da davranışı veya moda dergisinde gördüğümüz bir bluz, bir etek, bir kazak, vb. çevresindeki öbür birimlerle bağlantısı olan gösterge olarak değerlendirilebilir (Rıfat,2009). Dil bireylerin nesneleri adlandırmasına ve kategorize etmesine olanak sağlamasının yanında kendi içerisinde barındırdığı sembolik yapılarla anlam taşıma ve anlam inşa etme konusunda çok önemli bir rol üstlenmektedir (Çebi, 2008: 190).

Türk Dil Kurumuna göre ‘anlam’ kavramı bir kelimedenden, bir sözden, bir davranıştan veya olgudan anlaşılan şeydir. Bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, mana, meal, fehva, deme, mazmun, medlul ve valör anlamını taşır. Aynı zamanda ikinci bir tanım ise bir önermenin bir tasarının, bir düşüncenin veya eserin anlatmak istediği şeydir (TDK, 2021). Gösterge bilim insan zihninde imgesel anlam üretme çabasıdır. Çok genel anlamda belirtecek olursak, anlamlı bütünleri, bir başka deyişle gösterge sistemlerini betimlemek, göstergelerin birbirleriyle kurdukları bağıntıları saptamak, anlamların eklemlenmiş şekillerini bulmak, göstergeleri ve gösterge sistemlerini sınıflandırmak, dolayısıyla, insanla insan, insanla doğa arasındaki etkileşimi açıklamak, bu amaçla da bilgi kuramsal, yöntembilimsel ve betimsel açıdan tümü kapsayıcı, tutarlı ve sade bir kuram oluşturmak, gösterge biliminin alanına girer (Fiske, 1996; Atabek & Atabek, 2007).

Elbette dilin bu anlam inşacı özelliğinin yanında bir anlamın ve iletişimin oluşabilmesi için kendi içerisinde barındırdığı sembolik göstergeler önem taşımaktadır (Fiske, 1996: 61). Dolayısıyla gösterge bilim olarak tanımlayabileceğimiz bilim dalı göstergeleri ele alıp onları inceleyen bir işaret bilimi olarak ele alınabilmektedir (Bircan, 2015: 18; Erdoğan, 2008: 120). Gösterge bilimin (semiology) temellerini atan Ferdinand de Saussure gösterge bilimi toplumdaki göstergelerin yaşamını araştırarak bir bilim dalı olarak el almaktadır (Saussure, 1998: 46). Saussure bir dilbilimci olarak öncelikle dil ile ilgilenmesinin yanı sıra göstergelerin (ya da sözcüklerin) diğer göstergelerle olan ilişkisel yapıları üzerine yoğunlaşmıştır (Dağtaş, 2003: 50; Fiske, 1996: 66). Bir gösterge içerisinde onun fiziksel yapısı (gösteren) ve zihinde canlandırılıp çağrıştırılan (gösterilen) boyutlarından oluşabilmektedir (Karaman, 2017: 31). Daha açık bir şekilde ifade edecek olursak gösteren, bir gös-

tergenin algıladığımız imgesel boyutudur. Bir yazınsal metin üzerindeki işaretler, ya da havada oluşan seslerdir. Gösterilen ise göstergenin göndermede bulunduğu zihinsel çağrışımların bütünü olarak ifade edilebilmektedir (Fiske, 1996: 67). Bu bağlamda sosyal semiyoloji kavramı çeşitli cemiyetler içinde konuşma, yazma, moda, enformasyonel medya ve ilanlar gibi kültürel kodları içine alan cemiyetin semiyotik manzarasının incelenmesini geliştirmeye çalışır. Bu semiyotik manzara işaretlerini ayrı ayrı inceleme yanında, cemiyet içinde bunların sosyal anlamlarını, ideolojik etkilerini ve iktidar güçlerine bağlantılarını da inceler. Çalışmada haber sunumlarında, birer gösterge olarak “sözcükler, simgeler, işaretler, fotoğraflar vb.” analiz edilmiştir.

4.2. Bulgular

Araştırmada incelenen haberlerin toplam sayıları ve Büşra Kayıkçı’nın konu edildiği haber sayıları tablolastırılmıştır.

Tablo 1. Çalışmayla ilgili haber dağılımları

Haber sitesi	Haber sitesinin niteliği	27. Caz Festivali haber sayısı	Büşra Kayıkçı’nın konu edildiği haber sayısı
Cumhuriyet	Sol Görüşlü	7	2
Oda Tv	Sol Görüşlü	1	1
Evrensel	Sol Görüşlü	3	1
Sözcü	Sol Görüşlü	4	2
Gazete Duvar	Sol Görüşlü	4	4
Sabah	Ana Akım	6	2
Yeni Şafak	Ana Akım	0	0
Hürriyet	Ana Akım	9	2
Milliyet	Ana Akım	11	4
İnternet Haber	Ana Akım	0	0

Kaynak: Yazarlar tarafından derlenmiştir.

4.2.1. Sol Görüşlü Gazetelerin Bulguları

4.2.1.1. Cumhuriyet Gazetesi

Haberin başlığı “Türbanlı (28 Şubat Jargonu) piyanist finale kaldı, yandaş profesör ‘kıyamet alameti’” dedi. Haberin öznesi Büşra Kayıkçı değil, laiklik karşıtı söylemleri olan bir akademisyen.

Görsel 1. Türlanlı Pıyanıst Fınale Kaldı

Kaynak: <https://www.cumhuriyet.com.tr/>

Görsel 2. Büşra'nın Başarısı Dincileri Kızdırdı

Ebubekir SOFUOĞLU

@Ebsofuoglu

Kıyamet alametleri!

Mesela;

Alkol gurmeliği gibi bir festivalde de finale kalan bir başörtülü
göreceğ miyiz?

Fahri Kainat Efendimiz SAV: "Faydasız ilimden Allaha sığınırım"
buyurmuş

Kaçtır söylüyorum:

Bunlar bizden değiller ve bunların erkek versiyonlarını da bizden
sanmayın!

Kaynak: <https://www.cumhuriyet.com.tr/>

İlgili haberin gösterge bilim yöntemi bağlamında incelendiği tablo aşağıdadır:

Tablo 2. Cumhuriyet Gazetesi Fotoğraflı Gösterge Tablosu

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
• Beyaz renk • Piyano • Kadın	Cumhuriyet gazetesi	• Saflık/ Masumiyet • Sanat icra ederken kadın • Başörtülü kadın (Tweet görseli) • Modern karşıtlığı • Sanata tepki • Kadına tepki • Kamusal alanda sanat icra eden başörtülü kadına tepki

4.2.1.2. Oda Tv

Araştırma kapsamında incelenen Oda TV 27. İstanbul Caz Festivali ile ilgili yalnızca bir haber yapmıştır. Oda Tv ‘dincileri kızdırdı’ başlıklı haberi ile Cumhuriyet gazetesi ile benzer çizgide bir haber içeriği oluşturmuştur.

Görsel 3. Büşra’nın Başarısı Dincileri Kızdırdı

Kaynak: <https://odatv4.com/>

Tablo 3. Oda Tv Gösterge Tablosu

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
• Kadın • Sahne • Sahne Işıkları • Mikrofon	Oda Tv	• Başörtülü kadın • Mütevazılık • Utangaçlık • ‘Dinci’ kelimesiyle saldırganlık

4.2.1.3. Evrensel.Net Gazetesi

Evrensel.Net internet sitesi 27. İstanbul Caz Festivali ile ilgili 3 haber yapmıştır. Bunlardan, Festivalin Kovid-19 sebebiyle ertelendiğine dair haberdır. Diğerleri ise Festivalin açılış konseriyle başladığı habere aittir.

Görsel 4. 27. Caz Festivali Başladı

Kaynak: <https://www.evrensel.net/>

Tablo 4. Evrensel.Net Gösterge Tablosu

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
• Sahne • Doğa • Daha önceki festival- den alınmış bir görsel	Evrensel.net	• Gençlik • Kalabalık • Dinamiklik • Doğa • Büşra KAYIKÇI görmezden gelinmiştir.

4.2.1.4. Sözcü Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen Sözcü.com 27. İstanbul Caz Festivali ile ilgili 4 haber yapmıştır.

Haberin başlığı “27. Caz Festivali için geri sayım başladı” ,”27. Caz Festivali Ertelendi”,”27.Caz Festivali Programı Açıklandı”, “Genç cazcılar online yayında”. Sözcü gazetesi, Evrensel.Net sitesiyle aynı görseli kullanmıştır.

Görsel 5. Genç Cazcılar Online Yayında

Kaynak: <https://www.sozcu.com.tr/>

Tablo 5. Sözcü.com Gazetesinin Gösterge Tablosu

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
• Sahne • Doğa • Daha önceki festival- den alınmış bir görsel	Sözcü	• Gençlik • Kalabalık • Dinamiklik • Doğa • Büşra KAYIKÇI görmezden gelinmiştir.

4.2.1.5. Gazete Duvar

Gazete Duvar sitesi 27. İstanbul Caz Festivali ile ilgili 4 haber yapmıştır. Haberin başlığı "27. Caz Festivali başlıyor", "27. Caz Festivali Ertelendi", " 27. Caz Festivalinin Programı Açıklandı", " "27. Caz Festivali Genç Cazcılarını Belirledi".

Görsel 6. 27.Caz Festivali Genç Cazcılarını Belirledi

Kaynak: <https://www.gazeteduvar.com.tr/>

Tablo 6. Gazete Duvar Gösterge Tablosu

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
• Festival sahnesi • Müzik aletleri • Erkek sanatçılar • Özgür rahat erkek figürü • Müzik aletleri • Gündelik hayat kıyafetli insanlar	Gazete Duvar	• Gündelik hayatın rahat özgür ve gelişmişliği • Büşra KAYIKÇI görmezden gelinmiştir.

Türkiye’de İslamofobi ve Başörtülü Kadınlar: Cinsiyetçi İslamofobi

Gazete Duvar ilk haberinde hem görsel açıdan hem de söylem açısından Büşra Kayıkçı’ya yer vermesine rağmen, 27. Caz Festivali Genç Cazcılarını Belirledi haberinde Kayıkçı’ya yer vermiştir.

Görsel 7. 27. Caz Festivali Genç Cazcılarını Belirledi

Kaynak: <https://www.gazeteduvar.com.tr/>

Tablo 7. Gazete Duvar Gösterge Tablosu

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
• Kadın • Sahne • Piyano • Siyah renk	Gazete Duvar	• Profesyonellik • Büşra KAYIKÇI görselin ana öznesi. • İcraya hakimlik.

4.2.2. Ana Akım Gazetelerin Bulguları

4.2.2.1. Sabah Gazetesi

Görsel 8. Herkesin Konuştuğu Büşra Cazcı Çıktı

Kaynak: <https://www.sabah.com.tr/>

Sabah gazetesinin haberinin öznesi Büşra Kayıkcı'dır. Görsel olarak Kayıkcı'nın merkezde olduğu bir fotoğraf kullanmıştır. Ancak söyleminde ve haberin içeriğinde bir sürü meziyetinin yanı sıra bir de mimar çıktı vurgusu yaparak, övgüde bulunmuştur.

Tablo 8. Sabah Gazetesi Gösterge Tablosu

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
• Müzik aletleri • Başörtülü kadın • Mikrofon • Sahne	Sabah gazetesi	• Haberin merkezinde başörtülü bir kadın • Gülüyüz • Sempatik • Sadelik • Çekingenlik

4.2.2.Yeni Şafak Gazetesi

Yeni Şafak gazetesinde 27. Caz Festivali ile ilgili herhangi bir habere rastlanmamıştır. Gazete 27. Caz Festivalini ve Büşra Kayıkcı’nın başarısını görmezden gelmiştir. Ancak 30.08.2020 tarihli ‘Yeniden Böyle Daha Güzelsin’ başlıklı KADEM (Kadın ve Demokrasi Derneği) tarafından 28 Şubat konulu bir sergi de Büşra Kayıkcı’nın da 42. Madde adlı eseriyle yer aldığından bahsetmiştir.

4.2.3. Hürriyet Gazetesi

Hürriyet gazetesinde 27. Caz Festivali ile ilgili 9 haber yapılmıştır. Haberin Başlığı 'İstanbul Caz Festivalinin Genç Cazcıları', 'Caz Festivali Bu Yıl Hem Canlı Hem De İnternette', '27. Caz Festivali Konserleri 3 Ekim’den İtibaren Başlıyor', 'Caz Festivali Konserlerini Evde İzleme Lüksü', 'Dün Bugün Yarın Türkiye’de Caz', '27. Caz Festivali Ertelendi', 'Sen Hep Çal Büşra', 'Yılın Caz Konserine Hazır Olun', '27. Caz Festivali 3 Ekimden İtibaren Online Ortamda Başlıyor'.

Görsel 9. Sen Hep Çal Büşra

Kaynak: <https://www.hurriyet.com.tr/>

Hürriyet gazetesi Kayıkcı’nın bir konserinden 1.02 dakikalık bir video ile haberi sunmuştur. Profesyonel ortamda üretilmiş bir video ile Kayıkcı’nın sanatını ön plana çıkarmıştır.

Tablo 9. Hürriyet Gazetesi Gösterge Tablosu

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
• Müzik aletleri • Kadın • Piyano • Müzik (Görüntülü video) • Siyah, beyaz, kırmızı renkleri	Hürriyet gazetesi	• Başörtülü bir kadın • Profesyonellik • Sanat • Güç • Sadelik • Özgüven

4.2.4. Milliyet Gazetesi

Milliyet gazetesi 27. Caz Festivali İle ilgili 11 haber yapmıştır. Milliyet gazetesi “27. İstanbul Caz Festivali Çevrim içi Konserleri başlıyor”, ‘Geleceğin cazcıları seçildi’, ‘Piyano çalmak benim için doğal bir etkinlik’, ‘İstanbul Caz Festivali’nin Genç Cazcıları belli oldu’, ‘27. İstanbul Caz Festivali ileri bir tarihe ertelendi,’ 27. İstanbul Caz Festivali yeni programıyla Eylül’de’ ,‘Caz hem açık havada hem de dijital ortamda’ ‘Ay ışığında caz!’ ‘27.İstanbul Caz Festivali Çevrim içi Konserleri başlıyor’ ,‘Caz Festivali başlıyor’ başlıklı haberleri yapmıştır.

Milliyet gazetesi, Sabah gazetesiyle aynı görseli kullanmıştır.

Görsel 10. Geleceğin Cazcıları Seçildi

Kaynak: <https://www.milliyet.com.tr/>

Türkiye’de İslamofobi ve Başörtülü Kadınlar: Cinsiyetçi İslamofobi

Milliyet gazetesi, Kelebek Kültür –Sanat ekinde 27. Caz Festivali ile ilgili en çok haber yapan sitelerden biri olmuştur.

Tablo 10. Milliyet Gazetesi Gösterge Tablosu

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
• Müzik aletleri • Başörtülü kadın • Mikrofon • Sahne	Milliyet gazetesi	• Haberin merkezinde başörtülü bir kadın • Güleryüz • Sempatik • Sadelik • Çekingenlik

Milliyet gazetesinin yapmış olduğu bir diğer haber ise Kayıkçı ile yapılan özel bir röportajdır.

Görsel 11. Piyano Çalmak Benim İçin Doğal Bir Etkinlik

Kaynak: <https://www.milliyet.com.tr/>

Tablo 11. Milliyet Gazetesi Gösterge Tablosu

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
• Kadın • Pişano • Beyaz renk	Milliyet gazetesi	• Başörtülü bir kadın • Sadelik • Sıflık • Profesyonellik

4.2.5. İnternet Haber. Com

27. Caz Festivaliyle ilgili herhangi bir haber yapılmamıştır.

5. Tartışma ve Sonuç

Türkiye yaşamla metin arasında yeni bir arayış içindedir (Göle, 2004). 1980'lerle başlayan bu arayış 90'lı yıllarda 28 Şubat süreciyle başörtüsü yasaklamaların ortaya çıktığı bir süreç halini aldı. Egemen iktidarın değişmesi ile 28 Şubat sürecindeki başörtüsü yasağı 2010'lu yılların başında kaldırıldı. Başörtülü kadın kimi zaman seküler insanların, kimi zaman ise dindarların hedef tahtası haline geldi. Her iki tarafın da eleştiri argümanları farklı, ancak hedefleri aynı simge oldu; 'başörtülü kadın'. Çalışma boyunca modern yaşamda kendine yer bulmaya çalışan, üreten, toplumsal yaşamın içerisinde varlığını sürdürme çabası içinde olan başörtülü kadının basında temsiline izlerini ararken, İslamofobinin şekil değiştirerek görüldüğü sonucuna varılmıştır.

Seküler düşüncenin bazı yansımalarında "çağ dışı, modern olmayan bir kıyafet biçimi" olarak bir standardın belirlendiği görülmektedir. Türkiye gibi çağdaş ve Cumhuriyetçi bir ülkede var olmaması gerektiği ifade edilmektedir. Diğer yanda İslam'ın temsiline odak noktasının yalnızca ve yalnızca kadın olduğu üzerinde duran dindar görüş de bir standart çizmektedir. Sosyal yaşamın dışında ve erkek egemen hayatın içinde pasif, kabullenici bir Müslüman kadın figürü oluşturulmaya çalışılmaktadır. Müslüman kadının kendi modasını oluşturması, düşünce hayatının içinde olması, aktif sosyal yaşamın içinde olması eleştiri noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dilemma içerisinde modern yaşamın içinde aktif bir biçimde ve kendi tercihleriyle başörtülü kadın vardır. Başörtülü kadın, kendi kimliği, yaşam biçimi, inancı ve üretimiyle kendiliğini yaşama gayreti göstermektedir.

Bir caz festivalinde piyanist başörtülü bir kadının öne çıkmasına karşı duyulan hayret, şaşkınlık, sevinç, taltif, takdir, gurur gibi duygular ve bu duyguların ifadesi İslamofobik düşüncenin yansıması olarak değerlendirebilir. Bir kısım muhafazakâr ke-

simin benzer bir başarıya imza atan ve başörtülü olmayan bir kadın için hissettikleri, düşündükleri ve söyledikleri, gündem konusu haline getirmeme durumu, Avrupa-merkezli bir medeniyet ve modernlik anlayışının, dolayısıyla da yerli (Bayraklı & Hafez, 2010) ve cinsiyetçi İslamofobinin işareti olarak yorumlanabilir.

Tüm dünyada Müslüman’a tek ve ortak bir kimlik atfeden İslamofobi, Türkiye’de de bu yapıyla izlenebilir. İslamofobi, başörtülü kadının görünürlüğü ve temsil niteliği ile öne çıkmasıyla birlikte, başörtülü kadın üzerine yoğunlaşır. Başörtülü kadın için homojen bir kimlik inşa edilir. Türkiye’de başörtülü kadının bir kesimin takdirine, bir kesimin ise eleştirisine konu olmasının ana nedeni de bu kimliktir. Türkiye’de başörtülü kadının yaptıkları ve söyledikleri kimi zaman “başörtülü olmasına rağmen...”, kimi zaman “başörtülü olduğu halde...”, bazen de “hem başörtülü hem de...” ifadeleriyle kimliğine uygun olup olmadığı konusunda başkaları tarafından değerlendirilir. Başörtülü kadın dindar muhafazakârlarca da seküler ulusalcılarca da eleştirilebilir bir nesneye dönüştürülmektedir. Başörtülü kadın, herkes tarafından incelenebilir ve tenkit edilebilir bir hale geldiğinde, aşağılanabilir ve hakaret edilebilir duruma da gelmektedir. Fakat İslami bakışta temsile yapılan her türlü aşağılama ve hakaret, varlığın kendisine yapılmış kabul edilmektedir (Kalın, 2018). Kamusal alanda bireysel varoluş mücadelesi yürüten başörtülü kadın, İslam camiasını temsil etmek gibi ağır bir yükün de altındadır. Başörtülü kadına ister sekülerlik, ister dindarlık penceresinden bakılsın, öncelikle “insan olma” özelliğiyle bakılmazdır. İnsan olmak da empati yapmayı gerektirir.

Akıl ve erdeme dayalı, insancıl ve sürdürülebilir bir medeniyetin temeli bütüncül ve tutarlı bir empati ile mümkündür. Empati olmadan medeni olmak; medeni olmadan da medeniyet kurmak imkânsızdır (Kalın, 2018:268-269). 2021 yılı Türkiye’inde başörtülü kadın ayrımcılığa maruz kalmamaktadır diyen çevreler de vardır. Fakat bunun bir değişim mi, yoksa konjonktürel olarak dışlayanların gücünü kaybetmesinden mi olduğu araştırmaya değerdir. Ayrıca kavramsal mücadele verilirken, İslamofobinin içeriğinin İslam düşmanlığı olduğunun altı çizilmelidir. Bu İslam düşmanlığı Batı tarafından sürekli üretilmeye devam ederken, Türk medyası da yerli İslamofobi ile kendi toplumuna düşman ürettiğinin farkına varmalıdır.

Kaynakça

- Adida,C.L., Laitin, D.D.& Valfort, M.A. (2010). Identifying barriers to Muslim integration in France.
- Akiner, N., & Mencet, M. S. (2016). Türkiye’de İslamofobi: Mizah dergilerinde İslam’ın temsili. Akademik İncelemeler Dergisi, 11(2).
- Aktaş, M. (2014). Avrupa’da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 13(1), 31-54.
- Arendt, H.,(2003). İnsanlık Durumu, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul
- Atabek, G. ve Atabek, Ü. (2007), Medya Metinlerini Çözümlemek. İçerik, Gösterge bilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aydın, Ö., & Çavuşoğlu, N., (2009). Demokratik Toplumda Hoşgörüsüzlük: Nefret Söylemi ve Nefret Söyleminin İfade Özgürlüğünden Ayrıştırılması Sorunu. Mümtaz Soysal’a Armağan (ss.163-178), Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı.
- Bayraklı, E. ve Yerlikaya, T. (2017). Müslüman Toplumlarda İslamofobi: Türkiye örneği. Akademik Ombudsman, 4(7), s. 51-70.
- Bayraklı, E.& Hafez, F., (2016), European Islamophobia Report 2015, SETA Publications, İstanbul,
- Bircan, U., (2015). “Roland Barthes ve Gösterge Bilim”, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBARD), 26, s. 17-41.
- Çebi, M.S., (2008). Sembolik/Retoriksel Bir Eylem Olarak Dil’in Anlam İnşasındaki Aracılık İşlevi, Selçuk İletişim, 5, 2.
- Dağtaş, B., (2003). Reklamı Okumak, Ankara: Ütopya Yayınevi
- Dalfidan, F., (2021), Türk Modernleşmesi Sürecinde Değişen Kadın Kimliği Muhafazakar kadınların Kamusal Alandaki Görünürlüğü Üzerine Sosyolojik bir Değerlendirme, YI Tezi
- Erdoğan, İ., (2008). İletişimi Anlamak, İstanbul: Erk Yayınları.
- Erjem, Y., (2008), “Nilüfer Gölü” Türkiyede Sosyoloji(isimler- Eserler) Cilt :2 Phoenix Yayınları, Ankara.
- Fiske, J., (1996). İletişim Çalışmalarına Giriş, (Çev: Süleyman İrvan), Ankara: Ark Yayınları.
- Göle, N., (2002), Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine, Metis Yayınları, İstanbul
- Göle, N.,(2004) Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme, Metis Yayınları, İstanbul.
- Hall, S., (1997). Representation: Cultural Representations and Signifying Practices (Vol. 2). Sage.
- <http://hurriyet.com>
- <https://odatv4.com>
- <https://www.cumhuriyet.com.tr>
- <https://www.evrensel.net>
- <https://www.gazeteduvar.com>
- <https://www.internethaber.com>
- <https://www.milliyet.com>
- <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
- <https://www.sabah.com.tr>
- <https://www.sozcu.com>

- <https://www.yenisafak.com>
- https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/ar2002_p1-en.pdf https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/ar-06-p1-en-final.pdf
- Ikenberry, J., & Kupchan, C., ‘Socialization and Hegemonic Power’, International Organization, Vol. 44, No. 3, 1990, s. 283-315.
- İslamofobi – definitioner och uttryck. Forum för levande historia. Retrieved 18 March 2015.
- Jane Kroger, “Why Is Identity Achievement So Elusive?”, Identity: An International Journal Of Theory And Research, 7(4), 331–348 Copyright © 2007, Lawrence Erlbaum Associates, s.14.
- Kalın, İ., (2018). Barbar Modern Medeni-Medeniyet Üzerine Notlar, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kalın, İ., (2015). “İslamofobi ve Çok Kültürlülüğün Sınırları”. İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları. 39-62
- Karaman, E., (2017). “Roland Barthes ve Charles Sanders Peirce’in Gösterge bilimsel Yaklaşımlarının Karşılaştırılması”, İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 34,
- Karsli, N. (2013). İslamofobi’nin Psikolojik Olarak İncelenmesi. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 13(3), 75-100.
- Kirman, M. Ali, “İslamofobinin Kökenleri: Batılı mı Doğulu mu?”, Journal of Islamic Research, 21/1 (2010), 21-39.
- Le Quellec, Jean-Loïc (19 June 2019). “Histoire et mythe conspirationniste du mot “ islamophobie ””. *Fragments sur les Temps Présents* (in French). Retrieved 31 August 2019.
- Lee, S. A., Gibbons, J. A., Thompson, J. M., & Timani, H. S. (2009). The Islamophobia Scale: Instrument development and initial validation. International Journal for the Psychology of Religion 19(2)92-105
- Martijn Enar – forgotten women: the impact of islamophobia on Muslim women in Europe. <https://religionresearch.org/closer/2016/05/26/enar-forgotten-women-the-impact-of-islamophobia-on-muslim-women-in-europe>. May 26, 2016. Accessed 14 Dec 17
- Mencet, M. S. (2018). Tarihsel Arka Planıyla Türkiye’de İslamofobi. Muhafazakar Düşünce Dergisi, 14(53), 191-208.
- Ongun, S., (2010). Başörtülü Kadınlar Anlattı: Türbanlı Erkekler, Destek Yayınları, İstanbul.
- Osmanbaşoğlu, G. K. (2018). Başörtülü Kadının Ne Kadar “Kapalı” Olduğunun Sorunsallaştırılması Üzerine. Liberal Düşünce Dergisi, 23(90), 59-70.
- Oxford English Dictionary: Islamophobia. Oxford University Press
- Pnina W., “Islamophobia: Incitement to Religious Hatred—Legislating for a New Fear?” Anthropology Today Vol. 21, No. 1, Policy and Islam (2005), 5-9
- Rifat, M. (2009). Göstergebilimin ABC’si. İstanbul: Say Yayınları
- Runnymede Trust Commission On British Muslims and Islamophobia (1997), Islamophobia A Challenge For Us All. <http://www.runnymedetrust.org/uploads/publications/pdfs/islamophobia.pdf>
- Said, E., (1998). Oryantalizm, (Çeviren: N. Uzel). İrfan Yayınevi: İstanbul
- Saussure, F., (1998). Genel Dilbilim Dersleri, (Çev: Berke Vardar), Ankara: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Sever, M., (2006) Türban ve Kariyer, Timaş Yayınları, İstanbul

- Sezik, M., (2012). Muhafazakâr Siyaset İdeolojisi ve Türkiye’de Muhafazakârlık. *Bildiriler Kitabı*, 113-125.
- Stolz, J. (2005). Explaining Islamophobia. A test of four theories based on the case of a Swiss city. *Swiss Journal of Sociology*, 31, 547-566.
- Terman, R., (2017). Islamophobia and Media Portrayals of Muslim Women:A Computational Text Analysis of US News Coverage *International Studies Quarterly* (2017) 61, 489–502
- Topçu, E., & Büyükbeşe, T. (2020). Göç Bağlamında Toplumsal Uyum Göstergeleri. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 23-34.
- van Dijk, T. (2003). Söylem ve İdeoloji Çok Alanlı Bir Yaklaşım. B. Çoban & Z. Özarslan Editors, *Söylem ve İdeoloji- Mitoloji, Din, İdeoloji in* (13- 112). İstanbul: Su Yayınları.
- van Dijk, T., (1991). *Racism and the Press*. Routledge: London and New York.
- Varol Aydın, F. B. (2019). *Haber Söyleminde İslamofobinin İnşası: Batı Avrupa Basınına Yönelik Karşılaştırmalı Bir Analiz*, Selçuk Üniversitesi, Doktora tezi.

Anti-İslamist Yeni Zelanda Saldırısının Batı Medyasında Görünümü: The Washington Post, Le Figaro, Daily Mirror Gazeteleri Örneğinde Değerlendirme

Fikriye ÇELİK¹

1. Giriş

Yeni Zelanda'nın Christchurch şehrinde 15 Mart 2019 tarihinde Cuma namazı sırasında Al Noor Camii ve Linwood İslam Merkezi'ni hedef alıp yarı otomatik silahlarla gerçekleşen terör saldırısında 51 kişi hayatını kaybetmiş, 49 kişi yaralanmıştır (TRT Haber, 2019). Aşırı sağ eğilimli terörist tarafından gerçekleştirilen saldırıyı yeni iletişim teknolojileri dikkat çekici bir noktaya ulaştırmıştır. Nitekim saldırının baş üstü kamerayla kaydedilip dünyaya canlı yayınla servisine yeni medya aracılık etmiştir. Kuşkusuz teknolojinin sınırdan ve sorumluluktan azade doğası, saldırı anının kaydedilmesinden ağ yardımıyla dünyaya dağıtılmasına bütün işleyişin bir tür prodüksiyona dönüşmesi rolünü üstlenmiştir.

Anti-İslamist söylem temelli nefret suçu görüntüsü veren Yeni Zelanda Saldırısı, terör eylemi olmanın yanında taşıdığı işaretlerle üzerinde durulmayı hak eden bir vaka niteliğindedir. Zira teröristin sosyal ağlarda yayımladığı "The Great Replacement" (Büyük Yer Değiştirme) başlıklı 87 sayfalık metinde karşılaşılan simge ve semboller çözümlendiğinde saldırının anti-İslamizm ve yabancı düşmanlığı çerçevesinde değerlendirilmesi gerekliliği açığa çıkmaktadır. Fransız aşırı sağ ırkçı yazar Jean Renaud Gabriel Camus'nun komplo teorisinden esinlendiği görülen saldırgan eylemi göstergeler bütününe dönüştürmüş; paylaştığı sözde manifestonun yanında saldırıda kullanılan silah ve şarjörlerin üzerine kaydedilen işaretlerle göndermelerde bulunmuş; olay yerine giderken araçta dinlediği/dinlettiği marş aracılığıyla da eylemi yönlendiren stratejik bir söylem olarak terörizmin izlerini yansıtmıştır. Gerek tarihsel değeri dolayısıyla suç aletleri üzerinde konumlandırılan semboller gerek yazılı metnin ifadesi gerek göstergeleşen Sırp marşının taşıdığı anlam itibarıyla saldırganda genelde yabancı düşmanlığı özelde Türk düşmanlığı ve İslâm karşıtlığını okumak zor değildir.

¹ Öğr. Gör. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, fcelik@cumhuriyet.edu.tr